

Sociologie práva a studium práv v Nizozemsku

Miloš VEČEŘA

V rámci programu Tempus jsem absolvoval dvouměsíční studijní pobyt na katedře trestního práva a kriminologie právnické fakulty Erasmus University v Rotterdamu v Nizozemsku. O některé získané poznatky a dojmy z tohoto pobytu, které jsou širšího významu nebo relevantní z hlediska výuky a formulování konceptu právní vědy a souvisejících vědních oborů (zvl. sociologie práva), bych se chtěl v této souvislosti rozdělit se čtenáři tohoto časopisu.

Erasmus University (do češtiny přeložitelná jako Erasmove univerzita, resp. Univerzita Erasma Rotterdamského, nazvaná podle velkého holandského filozofa a humanisty Erasma Rotterdamského) je relativně mladá ze sítě třinácti holandských univerzit, byla vybudována na základech Ekonomické vysoké školy, založené v roce 1913. V současnosti, i přes relativně krátkou historii ve srovnání s jinými tradičními holandskými univerzitami, má tato univerzita kolem dvaceti tisíc studentů a 3,5 tisíce zaměstnanců v rámci sedmi fakult. V novém moderním areálu univerzity, kterému vévodí dvacetipatrová výšková budova, se nalézá (kromě lékařské fakulty situované nedaleko středu města) vedle zbývajících pěti fakult i samostatná budova právnické fakulty.

Stejně jako u nás i v Nizozemsku patří právnické studium spolu s ekonomickým studiem k velmi žádaným studijním oborům. Na rozdíl od nás však nejsou potenciální studijní aspirace omezovány žádnými přijímacími zkouškami a všichni zájemci splňující formální náležitosti (maturitní vysvědčení příslušných typů škol) mohou zasednout začátkem školního roku do školních lavic. Ročně je to v průměru něco přes tisíc studentů práva. Snadností přijetí ke studiu v duchu liberálního principu rovnosti příležitostí ale na druhé straně odpovídá náročnost prvního ročníku studia, který musí prověřit opravdovost zájmu a potřebné schopnosti k náročnému studiu a právnickému povolání. V rámci výsledků úvodních předmětů 1. ročníku právnického studia (teorie práva, sociologie práva, ekonomie a základů občanského, trestního a správního práva) dochází k přirozenému prověření předpokladů a konativní zaměřenosti studentů, jehož důsledkem je, že necelých padesát procent studentů nepostoupí do vyššího druhého ročníku. Ti, kteří uspějí v prvním ročníku pak již většinou zvládnou zbývajících část studia. Celková studijní mortalita se tak pohybuje v průměru mezi 40–60 % a studium ukončí ročně cca 500 studentů.

Organizace studia předpokládá samostatnost studentů, zejména pokud jde o přípravu ke zkouškám. Studenti nemají k dispozici studijní pomůcku v podobě jednoznačných a vyčerpávajících skript, které by obsáhly celou problematiku požadovanou ke zkoušce. Základem přípravy ke zkoušce pak bývá čítanka jako výběr ze stěžejních prací a článků, se kterou se pak pracuje z části i na seminářích (ze sociologie práva měla rozsah 800 stran), dále přednášky a větší počet knih povinné literatury, z nichž větší část je v angličtině. V angličtině jsou vedeny i některé volitelné předměty. Holandský ministr školství přišel dokonce nedávno s návrhem, že veškerá výuka na vysokých školách by měla postupně probíhat celá v anglickém jazyce, ale tento názor se mu zatím nepodařilo prosadit. Jazyková vybavenost učitelů na univerzitách by zavedení tohoto opatření nebránila – u učitelů je běžná aktivní znalost anglického a německého jazyka a rovněž studenti přicházejí na univerzitu slušně jazykově připraveni. Protiargumenty však zdůrazňují zejména ohrožení principu rovnosti příležitostí v podobě jazykové bariéry pro studenty z nižších společenských vrstev a pro přistěhovalce jako antidemokratické opatření. Zkoušky jsou převážně písemné, a to formou eseje na stanovené téma, popřípadě i formou písemného testu se standardizovanými odpověďmi vyhodnocovanými pak hromadně na speciálním stroji. Škála známek k ohodnocení výkonu studenta je přitom širší než u nás, jde o desetistupňovou řadu od nejhorší známky jedničky po nejlepší známku desítku s tímto slovním hodnocením: velmi ubohý – ubohý – velmi nedostatečný – nedostatečný – téměř nedostatečný – uspokojivý – vysoce uspokojivý – dobrý – velmi dobrý – výborný. Tedy známky jedna až pět vyjadřuje úroveň nízké úspěšnosti, šest a výše úroveň vyšší úspěšnosti. Jemnost tohoto odstupňování ale často ztěžuje rozhodnutí o spravedlivém ohodnocení.

Oproti atmosféře na našich vysokých školách je u studentů zřejmá zejména vyšší samostatnost, cílevědomost a hlad po informacích. V učitelském sboru pak je zřejmá především vyšší neformálnost vztahů projevující se nižší sociální distancí ve vztazích nadřízenosti a podřízenosti a vertikální stratifikace podle akademických hodnot. Ve vzájemných sociálních vztazích mezi spolupracovníky různých vertikálních úrovní je zřetelný prvek vzájemné spolupráce a demokratičnosti v přístupu výše postavených. Kooperativnost vzájemných vztahů a snaha pomoci a vyhovět je ostatně zřejmá v každém sociálním kontaktu v Nizozemsku, ať už se člověk snaží o získání informace o vedení registru ve veřejné městské knihovně nebo se zeptá na ulici někoho na cestu k určitému objektu. Během pobytu jsem se vlastně ne setkal v žádné sociální situaci s projevy rozčilení, animozity nebo neochoty, ať už jako nezúčastněný divák nebo přímý účastník sociálního vztahu. Na druhé straně je v sociální interakci v Nizozemsku mnohem více než u nás zřejmý její komutativní charakter tak výstižně popisovaný v sociologických koncepcích sociální směny, stávících do popředí tržní utilitaritu v každém sociálním vztahu, kdy aktéři udržují vzájemný sociální styk potud, pokud ten druhý může ještě něco nabídnout, např. i v manželství. V této tradičně protestantské zemi si nebylo možno nevzpomenout na klasickou práci německého sociologa Maxe Webera „Protestantská etika a duch

kapitalismu“ zdůrazňující vliv protestantského náboženského vyznání na krystalizaci určitých lidských vlastností šetrností počínaje a pracovitostí konče, které se staly základem rozmachu kapitalismu. Protestantismus kladl důraz na individualismus, racionalitu a ekonomické jednání spočívající v očekávání zisku a jeho hromadění a ve využívání příležitostí k tržní výměně. Nizozemsko už není dominantně protestantskou zemí – vedle ateistické třetiny populace, půl milionu muslimů a menšího počtu různých malých sekt je zbytek obyvatel z poloviny katolického a evangelického vyznání. Duch protestantské etiky interiorizovaný do hodnotových žebříčků však je v sociálním kontaktu stále patrný.

Protestantismus a s ním úzce provázaný pragmatismus spolu s orientací na anglicky mluvící kulturní svět se promítají v Nizozemsku i v silném navázání se na anglosaskou oblast vědeckého bádání, jak jsem měl možnost pozorovat zejména u sociologie práva. Oproti u nás známé německé tradici sociologie práva Eugenem Ehrlichem počínaje a Niklasem Luhmannem konče jsem měl v Nizozemsku možnost se seznámit s anglosaskou, a to zejména americkou, sociologií práva, která klade důraz na empirické, pragmaticky utilitární a sociotechnické aspekty sociologie práva. Výuka sociologie práva v Nizozemsku proto vychází zejména z amerických, britských a holandských prací, které jsou u nás téměř neznámé. Seznámil jsem se tak s pracemi Donalda Blacka, Rogera Cotterrella, Stewarta Macaulaye, Toma Tylera a dalších. Jejich práce jsou často publikovány ve vybraných amerických a britských odborných časopisech, např. v „Law and Society Review“. Výuka na seminářích na univerzitě velmi úzce vychází právě z práce s vědeckými časopisy, kterých je v univerzitní knihovně co do druhů velmi široké spektrum ze všech vědních oborů. Z oblasti sociologie a teorie práva by tak bylo žádoucí průběžně sledovat téměř padesát odborných zahraničních časopisů. Knihovna univerzity byla tímto cenným zdrojem informací dostatečně a velmi reprezentativně zásobena. O něco horší byla situace s knižním fondem univerzitní knihovny, i když jeho bohatství bylo ve srovnání s našimi knihovnami úctyhodné. Nabídka knih však byla ohraničena, což jsem brzy poznal, když jsem si chtěl podle bibliografie Cotterrellovy Sociologie práva vypůjčit cca dvacet doporučených knih – měli pouze jedinou. Přes toto dílčí zklamání však byla pro moje potřeby nabídka knih více než dostatečná s využitím dokonalého počítačového výpůjčního systému jsem brzy narazil na limit maximálně deseti současně půjčených knih. Nelze přitom nezmínit stálou ochotu a snahu vyhovět ze strany knihovního personálu, se kterými se u nás v knihovnách vždycky nesetkáme. Ale to se již znovu vracíme k výše zmíněné vstřícnosti, ohleduplnosti a snaze pomoci jako vlastnostem charakteristickým pro každého „průměrného“ Holanďana.

Odjížděl jsem z Nizozemska plný hezkých dojmů z této malebné a laskavé země, bohatší o mnoho vědeckých informací a několik tisíc knižních stránek, o navázané osobní odborné kontakty a s přáním se sem ještě někdy vrátit.

* * *

S U M M A R Y

Sociology of Law and Studies of Law in the Netherlands

The author describes his knowledge and impressions gained during his studying stay at the Faculty of Law of the Erasmus University in Rotterdam in the Netherlands that was organized by the Tempus programme. The law studies together with the economic studies are the most desired subjects of studies in the Netherlands as well as in our country. However, potential students do not have to pass any entrance exams, therefore the exams are very severe in the first year and approximately half of the students fail. The students are encouraged to work independently especially during their preparation time for the exams. They are more tenacious of purpose in comparison with the Czech students and they show a greater interest of acquiring new knowledge. As far as the teaching staff is concerned, it is possible to discern a deeper informality of relations that is reflected in a lower social stratification in the sense of the superiority and inferiority relations according to the academic degrees. As for the everyday social contacts at the university, a higher co-operation of mutual relations as well as an endeavour to comply and help are obvious in comparison with these relations in our country. Moreover, it is not possible to disregard the protestant tradition of individualism, industry and modesty. The Dutch sociology of law aims at the Anglo-Saxon branch of science that is noted for empirism, pragmatism and sociotechnical exploitation of the scientific achievements. The author has gained a plenty of precious items of information thanks to the ample university library.